

Думенко І.В.

УДК 331.4

СУЧАСНІ НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ОСНОВИ УПРАВЛІННЯ БЕЗПЕКОЮ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ

Постановка проблеми. Державне управління безпекою життєдіяльності є елементом соціального управління і складним, безперервним соціально-економічним та організаційно-технічним процесом, який здійснюється за певними функціями управління. Основною спрямованістю управління є формування безпечної життєдіяльності населення. Його здійснення передбачає скоординовану сумісну діяльність суб'єктів управління в сферах та видах життєдіяльності, яка повинна відбуватися з найбільшою результативністю, раціональною витратою фінансових, матеріальних і трудових ресурсів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В підручниках та посібниках українських та російських авторів майже не розглядалися питання управління безпекою життєдіяльності, або розглядалися поверхово. Так, С. Белов, О. Ільницька, А. Коз'яков розглядають правові та організаційні основи управління безпекою життєдіяльності [1-4], Є. Желібо, Н. Заверуха, В. Зацарний розглядали тільки структуру управління та нагляд за безпекою життєдіяльності [5-7]; Н. Кирич – загальну характеристику управління і організації безпечної життєдіяльності населення в Україні [7]. Більш детально розглянули означені питання Ю. Скобло, Т. Соколовська, Д. Мазоренко та ін. Вони наводять цілі, завдання та принципи системи управління, детально розглядають державну та регіональну систему управління безпекою життєдіяльності і т. ін. В. Ліпкан розглядає концептуальні основи управління безпекою, механізм регулювання рівня безпеки, основоположні принципи управління, основні напрямки реалізації політики держави в сфері забезпечення безпеки.

Окремі питання щодо створення організаційно-економічного механізму регулювання розглядаються в спеціальній економічній літературі [8] та практичних розробках з питань управління охороною праці [9, 10].

Сучасний стан механізму регулювання безпеки життєдіяльності, наявність в ньому недоліків, протиріччя між фактичним і необхідним станом функціонування окремих сфер та видів життєдіяльності підтверджують необхідність вирішення питань по його удосконаленню, де управлінню належить визначальна роль при багатогранному процесі реалізації заходів.

Особливістю управління безпекою життєдіяльності є те, що в ньому існують два об'єктивні механізми управлінського впливу на розвиток системи: свідомий і стихійний. Це означає, що управлінська система спроможна ставити перед собою певну мету і реалізовувати її за допомогою визначених принципів, функцій механізму управління. У разі стихійного розвитку впорядковуючий вплив управління на систему безпеки життєдіяльності є опосередкованим результатом взаємодії різних дестабілізаторів ситуації, зокрема, випадкових явищ, факторів природних лих, різного виду загроз, небезпек, неконтрольованих ризиків і т. ін. Ця взаємодія зовні виглядає як некероване явище.

Метою роботи є встановлення свідомого механізму, що пов'язаний з цілеспрямованою діяльністю суб'єктів та об'єктів управління в напрямку попередження та усунення загроз, ризиків безпеки життєдіяльності.

Викладення основного матеріалу досліджень. Підходи до визначення управління безпекою різноманітні: система постійних захисних заходів, спрямованих на забезпечення безпеки у відповідності з умовами внутрішнього і зовнішнього середовища, які змінюються; процес створення, розміщення та застосування різноманітних засобів для зменшення загрози [4]; усвідомлений, цілеспрямований організуючий вплив суб'єкту управління на об'єкт з метою досягнення цілей безпеки [5].

Всі ці підходи вірні щодо досягнення мети управління безпекою життєдіяльності – створення та забезпечення необхідних умов безпеки в усіх сферах і видах життєдіяльності, збереження життя і здоров'я населення шляхом попередження та своєчасного реагування на потенційні та реальні небезпеки, а також сприяння розвитку людського потенціалу країни.

Закономірності управління безпекою життєдіяльності, що відбивають суттєві сторони відносин управління і їх взаємозв'язок з виробничими силами, природокористуванням, соціально-економічними та соціально-трудовими відносинами, реалізуються через конкретну діяльність людей, зайнятих в системах управління безпекою життєдіяльності на різних рівнях (державному, регіональному, галузевому, територіальному, об'єктовому).

На думку автора, закономірності управління безпекою життєдіяльності мають три особливості, що відбивають: послідовні зв'язки між процесами, явищами протягом тривалого періоду; причинний зв'язок між процесами, коли виникнення одного процесу чи явища обов'язково викликає появу іншого; зв'язки, коли наявність одного процесу чи явища є необхідною умовою для існування іншого.

З огляду на це, управління системою безпеки життєдіяльності передбачає:

- пізнання механізму взаємодії об'єктивних законів суспільного розвитку;
- перенесення сутності загальних законів і окремих закономірностей управління на конкретні рішення в процесі управління безпекою життєдіяльності;
- взаємоузгодження інтересів всіх ланок в системі безпеки життєдіяльності;
- розробку науково-обґрунтованої системи вимірювання витрат і наслідків впливу небезпек різного виду, критеріїв оцінки діяльності суб'єктів управління безпекою життєдіяльності.

Процес управління безпекою життєдіяльності можна представити блок-схемою, пріоритетним напрямком в якій повинно бути формування та реалізація базової, активаційно-регулюючої та стратегічної

компонент; здійснення координації та узгодження заходів, які впроваджуються на різних рівнях управління. При цьому, як зазначає Л. Логачова, важливо забезпечити взаємозв'язок заходів державної політики у сфері забезпечення безпечної життєдіяльності з іншими програмами соціально-економічної спрямованості та формування дієвого механізму контролю за дотриманням вимог безпеки та здійсненням профілактичних заходів [10].

Система управління безпекою життєдіяльності складається із сукупності підсистем, які характеризуються власними критеріями і показниками, об'єднаними певними відносинами і утворюючими єдине ціле з новими якостями, порівняно з властивостями цих підсистем. Вона розподіляється на складові частини з виділенням об'єктів – носіїв проблеми і суб'єктів, які забезпечують вирішення проблеми формування безпеки життєдіяльності, здійснення аналізу і оцінку впливу різних факторів на компоненти і систему в цілому, результатом яких є вибір і реалізація рішень по управлінню.

Стратегія та тактика управління визначаються метою, базуються на основних принципах організаційно-економічного механізму, націлені на досягнення успіху в реалізації основної мети і поточних завдань безпеки життєдіяльності, орієнтуючись на майбутнє, в тій чи іншій сфері або виді діяльності.

Тактика управління – сукупність засобів і прийомів для досягнення обраної безпосередньої конкретної мети, вирішення найближчих завдань управління службової діяльності. На відміну від стратегії управління, тактичне управління має зміст вказівок: з якою метою (для чого) і що потрібно зробити; яким способом (засобами) це можливо чи потрібно зробити; в якій послідовності слід вирішувати поставлені завдання; де, хто і коли це повинен або може зробити і т. ін. Для цього при побудові "дерева цілі" управління, перш за все, необхідно здійснити ранжування завдань за ступенем важливості (тобто визначити, наскільки вирішення кожної з них наближає до цілі) і першочерговості (тобто бажаної послідовності їх вирішення з урахуванням реальних можливостей і характеру взаємозв'язку таких завдань).

Складові такої управлінської парадигми в системі безпеки життєдіяльності, що розглянуті вище, повинні складати основу вдосконалення її управління. В умовах тактичного (оперативного) управління ці підходи дозволяють зрозуміти характер організаційно-економічного механізму управління спрямованого на підпорядкування потребам безпеки життєдіяльності. Особливо важливо це при визначенні концепції стратегічного управління, яка будується на системних, процесних і ситуаційних підходах. Це дозволяє зрозуміти структуру процесу планування стратегії, роль і методологію стратегічної сегментації; визначитися в новому методологічному інструментарії, який використовується при аналізі стратегічної альтернативи, у виборі стратегії; намітити і спроектувати систему управління реалізацією стратегії і організаційні структури управління, які дозволяють досягти поставлених завдань в умовах стратегічних змін.

Ефективність функціонування системи управління безпекою життєдіяльності залежить від ряду факторів, серед яких слід виділити:

1. Економічні (обсяг витрат на систему управління, дієвість системи матеріального стимулювання, обсяг витрат на ліквідацію наслідків небезпеки та надзвичайних ситуацій, оптимальність структури управління, джерела фінансування тощо).

2. Організаційні (функціональний поділ праці, структура персоналу, її раціональність, досконалість технології процесів управління, кваліфікація і досвід організаційної роботи, культура документації, організаційна культура, тощо).

3. Технічні (впровадження автоматизованих засобів та систем управління).

4. Соціально-психологічні (взаємовідносини в колективі, психологічна сумісність, наявність конфліктних ситуацій, виведення з психологічного стресу як наслідку впливу надзвичайних ситуацій, інших проявів загроз і небезпек для населення).

5. Фізіологічні (умови праці, режим праці та відпочинку, проведення відповідних заходів щодо захисту при прояві тих чи інших небезпек, явищ, процесів).

Висновок. Кожна підсистема управління безпекою життєдіяльності реалізується за допомогою певних органів управління, а також відповідних методів, заходів, які безпосередньо впливають на ефективне функціонування, що пов'язані з дією організаційно-економічного механізму. Викладені результати наукових досліджень підтверджені результатами проведених соціологічних досліджень та потребують опрацювання у відповідному законодавчому, організаційному і фінансовому забезпеченні управління безпекою життєдіяльності.

Джерела та література:

1. Миценко І. Управління безпекою життєдіяльності в регіоні / І. Миценко // Наукові праці Кіровоградського державного технічного університету. Серія : Економічні науки. – Кіровоград : КДТУ. – 2004. – Вип. 5, ч. I. – С. 247-256.
2. Безопасность жизнедеятельности : учеб. для вузов / С. В. Белов, А. В. Ильницкая, А. Ф. Козьяков и др.; под общ. ред. С. В. Белова. – 2-е изд., испр. и доп. – М. : Высш. шк., 1999. – 448 с.
3. Рішення Національної ради з питань безпечної життєдіяльності населення "Про шляхи удосконалення державної політики у сфері безпеки життєдіяльності населення": Протокол №3 від 17.10.2002 р. // Безпека життєдіяльності. – 2003. – № 1. – С. 45-48.
4. Людський розвиток регіонів України: методика оцінки та сучасний стан : монографія / Е. М. Лібанова, Н. С. Власенко, О. С. Власюк та ін. – К. : Рада з вивчення продуктивних сил України НАНУ, 2002. – 123 с.

5. National Economic Security: In Search of an Operational Concept / Ed. Altins von Geusau F. A. M. – Tilburg, 1980.
6. Westing A. H. Global Resources and International Conflict: Environmental Factors in Strategic Policy and Ation / A. H. Westing. – Oxford, 1986.
7. Желібо Є. П. Безпека життєдіяльності. Навч. посібник для студентів вищих закладів освіти України I-IV рівнів акредитації / Є. П. Желібо, Н. М. Заверуха, В. В. Зацарний; за ред.: Є. П. Желібо, В. М. Пічі. – К., Львів : Каравела; Новий Світ-2000, 2001. – 320 с.
8. Карданская Н. Л. Принятие управленческого решения : учеб. для вузов / Н. Л. Карданская. – М. : ЮНИТИ, 1999. – 407 с.
9. Положення про систему управління охороною праці та безпечною життєдіяльністю в Донецькій області. – Донецьк : Донецька обл. держ. адміністрація; ІЕП НАН України, 1997. – 85 с.
10. Концепція управління охороною праці: Затверджена Наказом Міністерства праці та соціальної політики України від 22.10.2001 р. № 432 // Охорона праці. – 2002. – № 3. – С. 5-9.